

Peter Mouritzen - en løfterig gyserforfatter

Af Inger-Lise Lund
pædagogisk konsulent, UCC, Hillerød

Blæsten bed, ind til benet: der var skeletter i luften, da drengen kom ud af biografen. Månen stod som en kold morder på himmelen. På den lille p-plads skinnede lamperne med et mat, underjordisk lys. Bilen lyste op med et par gule blink, da faderen på afstand gav et tryk på den elektroniske nøgle. - Man kan sgu finde den bil selv i myldretiden på Mars, sagde faderen tilfreds.

*Men det var ikke myldretid, og det var ikke Mars. Det var Jorden og de skulle ind i bilen, i sikkerhed: de skulle hjem til mor, før spøgelserne tog dem.
(Ellekongens søn fra Hekseringe, 2008).*

Scenen er sat for en historisk gyser med Ellekongen som det centrale monster i en nutidig virkelighed. *Ellekongens søn* er en af Peter Mouritzens helt store fortællinger i en lang række af uhyggelige plots der væver en blodigrød tråd mellem det universelle gys og almindelige børns dagligdag. Peter Mouritzen forbindes

med gysergenren, men Mouritzen er en meget alsidig forfatter der skriver for de mindste til de ældste læsere i folkeskolen. Han spænder gyseren ud mellem den iskolde uhygge og det uhyggeligt absurde i tilværelsen. Man bør særligt fremhæve tre kendetegn ved forfatteren. Det første er den måde han knytter forbindelsen mellem sine fortællinger og den universelle angst, det andet er hans evne til at gøre forfatteren synlig i sine tekster – pege på at teksten er skrevet af nogen, og det tredje er hans ordkunst – den helt særlige måde at tviste ord og begreber på som i *Drengen der gik over gevind* hvor moderen knalder sin afvisning i hovedet på sønnen der bare sådan ønsker sig en kamæleon:

"De er slimede, hvæsedede moderen – Og hvis jeg siger de er slimede, så er de slimede. Sådan er de i min fantasi, og det er nok. Slim. Er det forstået? SLIM. Skal jeg bogstavere det? S-L-I-M. Og så

slut. Slim og slut. Færdig. Du kan få en fugl. Mors ord var lov. Mor var god til ord. Mor var ond med ord. De bed og sved."

(Drengen der gik over gevind fra Danser med djævle, 2007)

Og så tilbage til hovedpersonen i *Ellekongens søn*, drengen, som sammen med sin far er på vej hjem fra biografen. De har set en film der er noget mere uhyggelig end moderen bryder sig om, men uhyggen i filmen er intet mod den gyser der udspiller sig i hjemmet på randen af forældrenes skilsmisse. Faderen bruger formuleringer som skræmmer drengen. Ordene er ligesom spøgelsesordene i filmen uforståelige, og de sætter sig i drengen.

Vi bekymrer os begge to for dig. Det kan du være sikker på. Ligegyldigt hvad. Vi tager alle mulige hensyn til dig.

Ligegyldigt hvad ...

Drengen brød sig ikke om de ord. Han vidste ikke, hvad de betød. Det var spøgelsesord.

Turen hjem i bilen er langt fra rar. Faderen gør sig umage for at etablere en rigtig farsøn stemning, men får ubevidst signaleret at situationen er nærmere skilsmissekatastrofen end drengen havde forestillet sig. Uden for bilen dukker en spøgelsesrytter op som følger bilens rute væk fra den gængse vej og ud gennem Elverskoven hvor tågen indhyller deres færd. Spøgelsesrytteren er Ellekongen. I en parallelhistorie gennemspilles Johann Wolfgang Goethes romantiske digt: "Der Erlkönig". I Goethes digt lykkes det ikke for en far at bringe sit barn sikkert hjem. Ellekongen lokker undervejs barnet til sig, og det er dødt da faderen når hjem til gården med det. I Mouritzens fortælling får drengen også øje på Ellekongen, og læseren kan forudsige at noget frygteligt vil ske. Og

det sker. En frygtelig ulykke er uafvendelig, men på trods af at drengen er døende, mærker han en pludselig varme som udstråler fra Ellekongen, og ...

Han hviskede ud i mørket: Jeg elsker dig. Nu kommer jeg. Nu er jeg din.

Peter Mouritzen tager sig den frihed i forhold til Goethes store romantiske digt at tilføje et afslutningsvers. Fortællingen slutter i Peter Mouritzens udgave i et positivt lys – drengen finder hos Ellekongen den kærlighed som forsvandt fra ham da forældrene mistede deres indbyrdes kærlighed. Men hvordan kan man føle sig tiltrukket af et skræmmende monster som Ellekongen?

Den allestedsnærværende ondskab

Alle monstre har samme far: Djævelen. Og denne djævel kender ikke til landegrænser eller tidszoner.

Han har drevet sit lumske spil lige siden tidernes morgen; han lokker for mennesker: Kom til mig, det er godt for dig, lyder tonerne fra hans djævelske instrument, Lokkehornet. Og vi mennesker er lette at lokke.

(Kong Monster i *Hekseringe*, 2008)

Djævelen er personificeret ondskab, og ondskaben er universel – allestedsnærværende. Det svære ved ondskaben er at den ikke altid er let at genkende. Ofte sniger den sig ind forklædt som det modsatte – godhed og varme. Det er den barske sandhed som Peter Mouritzen videregiver igennem en række titler som *i Drengen der gik over gevind*, *Dukkerne fra Guatemala* og *De syngende snemænd*. Det usynlige, det uforståelige, det unævnelige fletter Peter Mouritzen ind i sine tekster repræsenteret ved monstre, basilisker, døde dukker der bliver levende, klovner, Mosekongen, Ellekongen og sidst, men ikke mindst Fanden, Djævelen

selv. Stoffet til fortællinger er hentet ud af børns virkelighed, men knytter stærke tråde til den folkelige fortællekunst (sagn, myter, eventyr og andre klassiske fortællinger). Som drengen i *Ellekongens søn* vil alle børn møde ondskaben, eller de frygter at finde den inde i sig selv, frygter at føle sig fristet til at følge lokketonerne.

Selvom drengen i *Ellekongens søn* møder det monster som varsler det onde, og selvom det iagttaget udefra burde være storskræmmende, så viser der sig en vej videre. I fortællingen dør drengen, men på et andet plan lever han videre bare i en ny virkelighed – han forsoner sig med sin skæbne og finder nye veje. Der er derfor også noget meget løfterigt over Peter Mouritzens fortællinger for børn – noget med at der finder en forsoning sted med det der nu sker – et lys forude. Ud fra det perspektiv er Peter Mouritzen i al grum-

heden også en romantisk forfatter med et romantisk barnesyn.

Den romantiske gyserforfatter

Peter Mouritzen lader det ofte skinne igennem at selvom alt håb synes ude, findes en vej for barnet og afslører i flere af sine tekster det romantiske træk at der i børnelitteratur skal være et lys for enden af tunnelen som fx i *Gid du brækker benene*. Her fortælles der med stor empati om en kikset pige der både i virkeligheden og i overført betydning kæmper for og lykkes med at overskride grænsen mellem kulissen og scenen og bryder igennem den imaginære dør til sig selv. Det samme i *Rikkens rundkørsel* hvor hovedpersonen i uhyggelig grad kører rundt i sin egen indre dystre forestilling præget af tvangshandlinger og følelse af at være umulig og skyld i at det går nogen dårligt, men som trods alt viser sig at have en mor med forståelse for pigens dybe

problem. Harmonien genoprettes trods svære trængsler.

Endnu et romantisk træk er den tætte forbindelse mellem kunstnerne og barnet - barnet som intuitivt forstår kunstens væsen - som i *Marsmaleren fra Monstermail og andre mysterier*, 2002. I den fortælling er der en kunstner som maler dyr på en mærkelig måde *som fik folk til at tænke på feber og influenza*. Der trækkes en lige linje mellem barnet og kunstneren når Peter Mouritzen skriver:

"Selv forsvarede han sig med, at han blot maledede elefanter og myreslugere, som han så dem, og som han egentlig altid havde betragtet dem, lige siden han som barn første gang besøgte en zoologisk have. Det var nemlig som om dyrene dér slet ikke hørte hjemme i virkeligheden. Det var, som om f.eks. giraffer slet ikke burde findes som rigtige levende væsener, men blot være fabeldyr man læste

om i eventyrbøger. At komme i zoologisk have var som at besøge en fremmed planet. Planeten Zoo. Sådan havde han tænkt som barn. Og sådan tænkte han stadig."

Den dybe, indfølelse forståelse for barnets skrøbelige og påvirkelige sind og den lige linje som går mellem barnet og kunstneren, er et gennemgående træk hos forfatteren. Den romantiske form i eventyr og fortællinger for børn får dog hos Peter Mouritzen en drejning mod det absurde og groteske – og kan man egentlig byde børn at læse det?

Den senmoderne gyserforfatter

Peter Mouritzen er fortæller for at børn skal have lov til at følge deres umiddelbare fascination af gyserfortællingen, og gennem den formidler han et stof der er af central og eksistentiel betydning for dem. I hans fortællinger er børnene ofte overladt til sig selv og

deres egne forestillinger, mens de voksne er optaget af egne problemer uden tanke for hvad børnene opfatter af det. Tilværelsen kan forekomme meningsløs - den følger ikke altid logikkens regler. Rollerne byttes om – det er børnene som i fravær af ansvarlige voksne må handle for at få hold på det hele. Det er tanker som disse Peter Mouritzen forløser i sine fortællinger. Han bagatelliserer ikke børns mørke tanker, men tager dem dybt alvorligt. Når Bent i *Dukkerne fra Guatemala* ønsker sine forældre hen *hvor peberet gror!*, bringer han orden i det som forældrene ikke selv magter. På handlingsplanet kan det virke absurd. Det ryster umiddelbart læseren, men fremstillingen får både børn og voksne til at tænke.

I Mouritzens fortællinger står meget mellem linjerne – der er ofte flere lag at forholde sig til, dels det som sker i fortællingen, og dels det som den betyder. Når virkeligheden

ophæves og det fantastiske tager over, flyttes opmærksomheden til betydningen bag handlingen. Eleverne tilbydes en mulighed for at lære at forholde sig til absurditeter i deres egen livsverden, fortolke dem og reflektere over det tilsyneladende meningsløse i et større perspektiv. Det er et særligt træk ved de komplekse fortællinger som skrives i disse år, og det kan tilføre børn og unge brugbare kompetencer i en hyperkompleks verden.

En gyserforfatter der spiller på metafiktionen og peger på forfatteren

Fortællekunsten tilbyder mennesket at se nye dimensioner og vinkler på tilværelsen. For den urutinerede læser er det ikke altid let at nå dybt ind i forståelsen, men Peter Mouritzen bruger sig selv til at forklare forfatterens skriveproces og forfatterens tanker. I *De morderiske noveller* tager han udgangspunkt i en nyfortolkning af Descartesese tese: *Jeg tænker altså er jeg til*. Med Mouritzens ord bliver det til *Jeg skriver, altså er jeg til*. Det er med andre ord et eksistensgrundlag at skrive, og det er den vinkel han redegør for i fortællingen om de 7 noveller i en novellesamling der nærmest opfører sig som børn i en skoleklasse. Forfat-

teren til novellerne kommer til at svare på et spørgsmål om hvilken af de 7 noveller han selv foretrækker, og straks går de 6 andre i kødet på den foretrukne og fordriver den fra samlingen. Den forsvinder simpelthen ud af bogen. Der farer en djævel i novellerne, og en efter en udryddes de indtil der kun er én tilbage. En vinder. Men den sidste novelle bliver svag og sygner hen – oplever at det ikke giver mening i tilværelsen at være ene, men fortællingen slutter nu med en pointe: Hvis noveller ophører med at eksistere, hvad så med forfatteren ...?

Den pædagogiske gyserforfatter og litteraturundervisningen

Elever og skolen er en inspirationskilde for Peter Mouritzen og giver stof til flere af fortællingerne som udspiller sig i skoleverden hvor især elevernes indbyrdes relationer tematiseres. Flere af hovedpersonerne føler sig marginaliserede – anderledes, ensomme eller indefrosne, og i fortællinger som *Bjørnen sover* spiller forfatteren på at det der fortælles, måske kun foregår i personens egen forestillingsverden – at fantasien så at sige løber løbsk når man føler sig meget alene. Det psykologiske

gys bruges til at holde tolkningen åben. Når eleverne arbejder med at fastlægge teksternes betydning, kan de meget vel opleve at teksten rejser nogle spørgsmål i læseren som kun vanskeligt lader sig besvare.

Litteraturundervisningen må derfor tilrettelægges så eleverne får lejlighed til at undres. Allerhelst må man undgå at stille spørgsmål til fortællingen – ethvert spørgsmål rummer kimen til et svar, og spørgsmål har tilbøjelighed til at lægge sig på elevernes selvstændige tanke. I stedet kan eleverne stilles opgaver. Opgaver udfordrer elevernes detektivistiske opmærksomhed og udvikler evnen til at argumentere. Eleverne skal have masser af muligheder for at tænke højt, gå i dialog med teksten, hinanden og læreren. Undervisningen kan planlægges så der lægges vægt på at eleverne enten skriver eller snakker sig frem til en forståelse af hvad de mener der foregår, og hvilke betydninger de trækker ud af denne forståelse. Læreren må i dette arbejde være den der støtter og udfordrer med forståelse for elevernes forsøg på at tillægge teksten betydning ud fra deres egne logiske forestillinger. Arbejdet vil foregå fra helheden ned i

delene og tilbage til helheder. Hver tekst fordrer en særlig planlægning, men som grundstruktur er en faseplan at foretrække.

Fase I er en *før-læsningsfase*. Her undersøger eleverne alle elementer af teksten uden at læse selve teksten. De læser "garneringen" såsom overskrifter og illustrationer og diskuterer deres forestillinger og forventninger til teksten. Læreren kan bidrage med biografiske oplysninger, tale om genreforventninger og frem for alt introducere udvalgte centrale, men vanskelige ord fra teksten. Her-efter kan teksten læses op af læreren (det er det optimale) eller læses i makker- eller gruppelæsning.

Fase II er den fase hvor eleverne diskuterer *deres umiddelbare læseoplevelse*. Her diskuterer eleverne indbyrdes og argumenterer for deres opfattelse ud fra fund i teksten. Den fase er nok den vigtigste for at motivere eleverne til senere at arbejde mere tekstnært og undersøge særlige analysepunkter.

Fase III begynder når eleverne ikke har flere undersøgelser de vil foretage i teksten, og

når deres opfattelser er diskuteret. Læreren kan nu undervise i *særlige begreber inden for litteraturanalysen* som eleverne med fordel kan anvende på den specifikke tekst. Det kunne være kompositionsformen som var særlig eller afveg på en særlig måde fra berettermodellen, det kunne være intertekstuelle referencer som kunne lægge noget til fortolkningen eller det kunne være læreren som med sit trænedede øje havde fået øje på særlige virkemidler. I denne fase *samlers eleverne også deres opdagelser til en endelig fortolkning* og fastsættelse af tekstens betydning. Den skal bruges i fase IV.

Fase IV er en fase hvor eleverne udtrykker sig ud fra teksten. Det kan være mundtlige og skriftlige produktioner, billede- eller lydproduktioner som viser noget vigtigt om forståelsen af teksten. Denne udtryksfase er central for at eleverne kan få en samlet opfattelse og blive bevidste om deres egen forståelse af teksten.

Med en forfatter som Peter Mouritzen er det oplagt at gå i dybden med intertekstuelle referencer og sproget i fortællingerne.

Intertekstualitet

De henvisninger til andre tekster som man kalder intertekstuelle referencer, findes der utallige eksempler på i Peter Mouritzens fortællinger. Når man som han, skriver klassiske monstre ind i sine fortællinger, sender man hilsner til klassiske tekster, og flere steder viser Peter Mouritzen selv hen til inspirationskilden, måske mest tydeligt i forbindelse med Johann Wolfgang Goethes *Der Erlkönig* og Goethes *Faust*-fortællinger som gentagne gange har behandlet temaet at forskrive sin sjæl til Fanden efter døden for som den historiske alkymist Faust at opnå goder i levende live. Elever kan have vanskeligt ved at gennemskue intertekstuelle referencer. Det kræver en belæsthed som eleverne af gode grunde ikke har. Læreren må derfor påtage sig at fortælle og vise den sammenhæng med anden litteratur som er åbenlys. Peter Mouritzen indlægger ofte selv forklaringerne direkte i teksten som fx i *De morderiske noveller* hvor han skriver:

Jeg ved, at der findes en flaskedjævel. Det har den skotske forfatter Robert Louis Stevenson skrevet om. Men en djævel i en bog? En bog med noveller. Nej!

Langt hen ad vejen har alle hændelser en naturlig forklaring – det spiller Peter Mouritzen på når han fra tid til anden selv sammenholder gammel overtro med den naturlige forklaring der ligger lige for, men sekundet efter demonterer han forklaringen og holder gysset åbent ved lige at indlægge en episode som kun kan pege væk fra det rationelle – ud mod det overnaturlige. Læseren skulle nødigt vide sig sikker.

Ord med musik i

Peter Mouritzen kan rime – det viser han i billedfortællinger for de lidt yngre læsere, men i prosaen er der også musik i udtryk som *Slim og slut!* Titlerne rummer ofte bogstavrim som i *Danser med djævle*, *Djævelens dusin* og *Dødningedukken*, i anslag som *Kan digte dræbe?* eller i kalde navne som *Jess Jugend* og *Røde Rudi*. Hovedpersonens navn kan være et hint om historiens tolkning som fx pigen i *Gid du brækker benene* hvis navn er *Vilja* – underforstået *vilje* eller *vil, ja!*

Anslag i Peter Mouritzens tekster er nogle man husker ... I *Dødningedukken* lyder det: *Der sad en død pige i klassen ...*, i *Den sorte dronte* lyder det: *Der lå et lig ved Lortebroen*, og i *Dukkerne fra Guatemala* står der: *Om lidt ville de komme. Døren ud til opgangen ville ikke være noget problem for dem. Den var tynd som papir. Sikkerhedskæden ville ryge med, den var intet værd.*

Sproget er særlig elegant når det ikke direkte, men mellem linjerne signalerer at alt står på spil, som når far i *De syngende snemænd* siger:

Det er naturkræfterne, der kæmper. Kong Vinter spiller med musklerne. Det

gør han altid, lige før han må give op. Det er hans sidste krampetrækninger; men han er en mand, der ikke giver sig uden sværdslag.

Ja, du er jo altid så klog, vrissede mor. – Kong Klog!

Peter Mouritzens seneste fortælling *Dukkedrengen* fra 2009 er nok lige i overkanten af hvad de ældste elever på mellemtrinnet kan klare, men netop den sammen med antologien *Hekseringe* fra 2008 er et løfte om at forfatterskabet bare bliver mere og mere interessant. *Du er ligesom Gud!* siger Meta i *Ellekongens døtre* og mener at forfatteren har magt som en gud. Forfatteren Peter Mouritzen skriver guddommeligt.

Peter Mouritzen til mellemtrinnet

En stærk mand og andre fortællinger, Gyldendal 1980

Knokkelhånden, Apostrof 1988

Basilisken, Apostrof 1992

Fastelavnsnarren, Apostrof 1992

Kartoffel-Kaj, Apostrof 1994

Den dobbelte kobra, Dansk lærerforeningens Forlag, 1997

Den sorte Dronte, Apostrof 1999

Haltefanden, Apostrof 2001

Dødningedukken, Apostrof 2001

Monstermail og andre mysterier, Apostrof 2002

Manddomsprøven og andre noveller, Høst & Søn 2003

Djævelens dusin – 13 uhyggelige historier, Apostrof 2003

Gid du brækker benene, Alinea 2004

Danser med djævle, Høst & Søn, 2007

Hekseringe, Høst & Søn 2008

